

ziumok felső tagozata és a szakgimnáziumok számára a szaktudományba való iskolai bevezetést, a tanulók önálló ismeretszerzési képességének megalapozását írja elő. Ehhez kapcsolódva az egyetemi könyvtár felajánlotta a város és a környék 14 gimnáziuma számára a könyvtár- és irodalomhasználati előadások megszervezését. Három variánst kínáltak fel: 1. A könyvtár szolgáltatásainak bemutatása 45 perces kalauzolás keretében. 2. A szakterület legfontosabb kézikönyveinek és CD-ROM adatbázisainak bemutatása, használatuk ismertetése, OPAC-keresés 60 percben. 3. A két előző program együttesen. Az iskolák többsége az utóbbit választotta. Február elejétől 7 héten át 14 gimnáziumból 43 tanulócsoporthoz 620 tanuló kereste fel a könyvtá-

rat, a végzős osztályok, akik számára a miniszteri rendelet előírja a tudományágba való bevezetést. A könyvtár és elsősorban a szakreferensek számára rendkívüli megterhelést jelentett ez a többletfeladat, ők tartották ui. a szakirodalmi bevezetéseket és részben (a könyvtárosi szakfőiskolát végzett munkatársakkal megosztva) az általános bevezetést is. E terhelés ellenére a könyvtárosok úgy látják, feladatvállalásuk érdemi hozzászólás a szakreferensek tevékenységének újragondolása körüli vitához, mely a német könyvtári szaksajtóban hosszabb ideje folyik.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 343, 375

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS, -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

99/406

Licence de ressources électroniques: comment éviter les pièges juridiques? = Documentaliste. 36.vol. 1999. 2.no. 105-112.p.

Res. angol és német nyelven

Engedély elektronikus dokumentumok terjesztéséhez: hogyan kerülhetők el a jogi kockázatok? Az Európai Szerzői Jogi Használói Fórum javaslatai

Elektronikus dokumentum; Szerzői jog

Ha egy könyvtár vagy tájékoztatási intézmény elektronikus dokumentumokat szeretne használni rendelkezésére bocsátani, először engedélyt kell kérnie erre a dokumentum előállítójától. A használati engedély (licenc) a kiadó és a tájékoztatási szakember között kötendő szerződés keretében jön létre. A két szerződő fél azonban gyakran nincs tisztában a jogi zsargonnal és esetleg nem látja a következményeket. Ezért tette közzé a European Copyright User Platform (ECUP) ezt a cikket, amely felhívja a figyelmet a lehetséges kockázatokra és javaslatot tesz elkerülésükre, valamint kiemeli azokat a kérdéseket, melyekre a licenc-szerződésnek ki kell terjed-

nie. Az ECUP-ot az EBLIDA (a könyvtári, információs és dokumentációs egyesületeket tömörítő európai szervezet) koordinálja, és az Európai Bizottság könyvtári programja (DG XIII/E-4) finanszírozza.

(Autoref.)

99/407

JEPHCOTT, Susan: Why digitise? Principles in planning and managing a successful digitisation project = New Rev.Acad.Libriansh. 4.vol. 1998. 39-52.p.

Miért digitalizáljunk? A sikeres digitalizálási projekt megtervezésének és megszervezésének elvei

Esettanulmány [forma]; Digitalizálás; Tervezés

Amikor arról határozunk, hogy belekezdünk-e egy digitalizálási projektbe, világosan meg kell állapítanunk a projekt céljait és azt, hogy milyen előnyökkel járhat a megvalósítás a felhasználók számára. Gondosan meg kell vizsgálnunk a nemleges döntés lehetőségét.

A digitalizálás előnyei között lehet a jobb elérés (elérhetőség), az adott forrás(ok) létezéséről eddig nem tudó új felhasználók bevonása a szolgáltatásba, a szolgáltatás eddiginél rugalmasabb formáinak kialakítása, továbbá a tudományközi felhasználás új lehetőségeinek kihasználása. Fontos lehet, hogy a digitalizálással megőrizzük az eredeti tartalmat vagy magát az eredeti információforrást. Alapvető fontosságú, hogy hosszú távra tervezzünk. Lehet, hogy jelenbeli terveink szerények, de a jövőbeli lehetőségekkel is számolnunk kell.

A digitalizálási projektek tervezési fázisában meg kell határozni, hogy a gyűjtemény mely elemeit digitalizáljuk és milyen technológiákat használunk fel ehhez. A tervezés során egy sor szerzői jogi, a hordozóra vonatkozó, a digitalizálandó dokumentumok fizikai állapotával kapcsolatos kérdés merülhet fel. Ezenkívül meg kell vizsgálnunk, nem digitalizálták-e már másutt a kiválasztott dokumentumokat.

Ezt követően becsülhetjük meg a költségeket. A teljes digitalizálást kisebb anyagon végzett próbaknak, pilotoknak kell megelőznie.

A projekt lebonyolításához el kell dönteni, hogyan állítjuk elő az adatokat, hol és hogyan tároljuk őket, hogyan lesznek visszakereshetők. A digitalizálás történhet optikai karakterfelismerő (OCR) programok segítségével, szkenneléssel, digitális kamerával történő fényképezés útján, vagy a szöveg begépelésével. Döntenünk kell arról, hogy az intézményben magunk végezzük el a munkát, vagy külső vállalkozót bízunk meg vele. Az első esetben tudnunk kell, milyen hardverre és szoftverre van szükségünk, továbbá hogyan kell kiképezni munkatársainkat a digitalizálásra. Hasznos lehet a bevált gyakorlat (best practices) tanulmányozása.

Az adatokat tárolhatjuk offline módon és csak akkor juttatjuk el harmadik félnek, ha javíthatatlan hiba vagy adatsérülés következett be. Alternatíva lehet az offline vagy a hálózat közelében történő (near-line) tárolás, amelyről a résztvevők kérésére előre megbeszélte hálózati továbbítási procedúrával vagy kézbe vehető hordozón (mágnesszalag, floppy, CD-ROM stb.) nyújtják nekik az adatokat. Az adatokat persze kínálhatjuk valós idejű online eléréssel anonim ftp vagy a WWW útján. Mindezek kombinálhatók is egymással.

A keresést kulcsszavas web-keresők, a szintén webes logikai rendezettségű kapuszoftverek, vagy OPAC-ok segítségével biztosíthatjuk. Itt is adva van a módszerek kombinálásának lehetősége. Az újrafelhasználás történhet úgy, hogy a szerveren rendezett gyűjteményekkel van dolgunk, vagy külső szolgáltatónál érhető el az előbbi értelemben nem menedzselte gyűjtemények. E két, kliens-szervert architektúrájú, online elérés mellett ott van a felhasználói munkaállomásokra telepített adatbázis lehetősége is. Ezúttal is igaz, hogy e háromféle megoldás különféle kombinációi is számba jöhetnek.

A fenntartás és a hosszú távú megőrzés kérdéseit már a tervezéskor figyelembe kell venni. Ezzel kap-

csolatban felmerülhet a források használatát gátló akadályok és az anyagoknak a költségek visszanyerését célzó terjesztésének a kérdése is. A technológiák sokszor gyorsabban fejlődnek, mint a felhasználók információhasználati kultúrája. Sok forrást tehát technológiai okokból használnak a szükségesnél kevesebbet, amit a felhasználók informálásával és hatékony propagandával tudunk ellensúlyozni. A digitalizált erőforrásokkal kapcsolatos tevékenység fontos eleme az értékelés, amelynek ideális esetben folyamatosnak kell lennie, és már a fejlesztés különböző szakaszaiban sok visszacsatolást kell kapnunk és figyelembe vennünk.

(Koltay Tibor)

99/408

DÖRR, Marianne: Das Digitalisierungszentrum an der Bayerischen Staatsbibliothek = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 4.no. 592-600.p.

A Bajor Állami Könyvtár digitalizálási központja

Digitalizálás; Nemzeti könyvtár

A Német Kutatási Társaság (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) két digitalizálási központ létrehozását kezdeményezte, az egyik a Bajor Állami Könyvtárban (BSB) létesült (Münchener Digitalisierungszentrum, MDZ), a másik a göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtárban (StUB; Göttinger Digitalisierungszentrum, GDZ) létesült. Az MDZ-ben már korábban is folytak digitalizálási munkák, például a VD17 projekt keretében, mikrofilmről, illetve az 1953-1981 közötti katalógus konverziója során. Eredetileg a digitalizálási munkát megbízással, külső céggel kívánták elvégeztetni, ezt a megoldást azonban később elvetették gazdaságtalansága miatt. Az előkészítéshez a BSB hardverét és szoftverét veszik igénybe, majd a munka egyes fázisait a tevé-

kenység jellegének megfelelő felszereltséggel és személyzettel rendelkező külső cégre bízzák.

A szolgáltatással kapcsolatos formai követelményeket a következőképpen fogalmazták meg: szabványos, másutt már alkalmazott, csekély installálási költséggel járó, méretezhető és hosszú távra szóló megoldást kerestek. A tartalmat illetően szükségesnek ítélték, hogy rekonstruálni lehessen a dokumentumok struktúráját, teljes szövegű és strukturált indexekkel való keresést lehessen végezni, a megjelenítést és a keresést a gyűjtemény jellegéhez lehessen igazítani, a keresést ki lehessen terjeszteni a saját gyűjteményeken kívülre, a strukturált adatok importjához és exportjához legyen megfelelő interfész.

Mindezek alapján a DynaText szoftvert választották, amely SGML-alapú és hosszú távú archiválásra alkalmas. Elektronikus könyveket tud előállítani, további konvertálás nélkül. Az egyes gyűjtemények vagy egyes elektronikus könyvek URL-lel közvetlenül lehívhatók, szükség esetén jelszavas védelmet lehet kikötni. Word-dokumentumok importálására, grafikus formátumok beillesztésére is van lehetőség. A DynaText dinamikus HTML-formátumot hoz létre és szabványos web-böngészővel teszi lehetővé a hozzáférést. A megjelenítés formátuma szabadon definiálható. A DynaText és a DynaWeb szoftvert széleskörűen alkalmazzák a kiadói iparban és különböző könyvtári projektekből, főleg az USA-ban. A rendszer a Postscript formátumban való kinyomtatást támogatja.

A BSB-ben a következő kísérleti projektek vannak folyamatban (az URL-eket ld. a cikkben):

- Decretum Gratiani, a Monumenta Germaniae Historica által a 80-as években már digitálisan rögzített mű kiegészítése a kritikai megjegyzés-apparátussal;
- a Német Reichstag gyorsírási jegyzőkönyvei 1867-1895, a 400 kötetből 165 kötet, százezer oldal, GIF és PDF formátumban, képként; évek szerint, azon belül ülésenként kereshetően;

- 15. századi német illusztrációk (fametszetek) a BSB 73 ősnymtatványából, digitális kamerával készült felvételek, nyomtatásra alkalmas TIFF formátumban, a webes változathoz JPEG formátumban is;
- az Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste (Zedler) reprintje mikrofilmlapjainak digitalizálása és a Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart (Adelung) rögzítése kísérleti struktúra-felismerő szoftverrel, az eredeti képek csatolásával.

A BSB, amelynek kiemelt gyűjtőköri területe a történettudomány, ahhoz kapcsolódó projekteket is folytat. 1999 februárjában indult a „korai újkori szerver”-projekt, amely a „virtuális szakkönyvtár”-projekt részeként digitális forrásgyűjtemények létrehozását és szolgáltatását célozza. Az MDZ természetesen részt vesz a Bayerische Landesbibliothek online projekt előkészületeiben is. A Bundeswehr Egyetemének Szoftvertechnológiai Intézetével együttműködve folynak egy hosszú távú, közös archiválással kapcsolatos projekt munkálatai.

Az MDZ és a GDZ átadja tapasztalatait a bel- és külföldi könyvtáraknak, kollokviumokat és szemináriumokat is szervez.

(Hegyközi Ilona)

99/409

BERGER, Marilyn: Digitization for preservation and access: a case study = Libr.Hi Tech. 17.vol. 1999. 2.no. 146-151.p.

Egy régi és ritka folyóirat digitalizálása megőrzés és hálózati hozzáférés céljából: esettanulmány

Digitalizálás; Folyóirat; Megőrzés; Régi és ritka könyvek; Számítógép-hálózat

A cikk ismerteti, hogy a The Canadian Architect and Builder c. folyóirat digitalizálásával hogyan si-

került elérni a folyóirat tartalmának megőrzését és a világhálón való hozzáférhetővé tételét. A fenti folyóirat volt az egyetlen építészeti szaklap Kanadában az első világháború előtt. Az eredeti példányok igen törekeny állapotban voltak, de az elektronikus változat most kényelmesen hozzáférhető. A cikk ismerteti a projekt céljait, és az ezek megvalósításához vezető lépéseket.

(Autoref. alapján)

Lásd még 345, 347, 355, 363, 366, 395, 400, 418-419

Kommunikációs technikák

99/410

BARLOW, Lisa J. – GRAHAM, Margaret E.: The use of information and communication technologies in commercial libraries in the UK = Program. 33.vol. 1999. 2.no. 109-128.p.

Az információs és kommunikációs technológia használata a brit ipari és kereskedelmi szakkönyvtárakban

Felmérés [forma]; Működési feltételek; Számítógépesítés; Üzemi szakkönyvtár

1998 januárja és márciusa között 120 brit ipari és kereskedelmi könyvtárra kiterjedően felmérést végeztek az információs és kommunikációs technológiák használatáról. A válaszoló könyvtárak 96 százaléka használ számítógépet a tájékoztatási szolgáltatások valamilyen feladatának elvégzéséhez. Az irodai és egyéb alkalmazások nagyságrendje tekintetében a következő volt a sorrend: e-mail, szöveg-

szerkesztés, táblázatkezelés, segédlet előadásokhoz, adatbáziskezelés. Az Internet valamilyen szolgáltatását (e-mail, web, ftp, telnet) 91 százalék veszi igénybe. A cikk ismerteti a felmérés eredményeit,

táblázatokban szemlélteti az információs technológiák használatának jelenlegi állapotát, és kitér a résztvevő könyvtárak jövőbeli terveire.

(Autoref.)

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

99/411

PROCHÁZKA, Boris: Priestorové vzt'ahy pri výstavbe a prevádzke informačných centier. Faktor priestora v našej práci = Bull.CVTI SR. 3.roč. 1998. 2.no. 3-8.p.

Információs központok építésének és átalakításának térvonatkozásai. Térbeli tényezők munkánkban

Könyvtárépítés, berendezés

Egy-egy épület akkor mondható megfelelőnek, ha eleget tesz bizonyos atmoszférikus, megvilágítási, hő- és hangszigetelési, mozgási és működési, esztétikai, színbeli és lélektani követelményeknek.

Az általában 25 évre tervezett információs központoknak és könyvtáraknak speciális követelményeket is ki kell elégíteniük. Napjainkra a könyvtárak hármas tagolódása (állományi+szolgáltatási+személyzeti tér) meghaladottá vált. Az oldottabb megoldásokban főként az állományi és a szolgáltatási tér együttélésének optimális „eltalálása” a legnehezebb. Az információs központok esetén a személyzeti teret akkorára kell venni, hogy elférjenek benne a korszerű információtechnikai eszközök.

Az információs központok–könyvtárak középületnek minősülnek, s ezért jól megközelíthető, de nem zajos telekre kell építeni őket.

A nemzetközi szakirodalom tíz ismérvet szokott felsorolni az információs központi–könyvtári épületekkel kapcsolatban. Ezek: flexibilitás, kompaktság, elérhetőség (mozgáskorlátozottaknak is), bővíthetőség, variabilitás, szervezethezesség, kényelem, a veszélytelen és gazdaságos működtethetőség. A jó könyvtári és információs központi épület előfeltétele, hogy tervezése közben az építész és a megrendelőt képviselő szakember intenzíven kooperáljon. Nem szabad megspórolni a tanulmányúti költségeket sem.

Legjobb az új épület, azonban lehetnek – és vannak is – szerencsés adaptációk.

(Futala Tibor)

99/412

WOODWARD, Jeanette: Countdown to a new library: a blueprint for success = Am.Lib. 30.vol. 1999. 4.no. 44-47.p.

Tanácsok az új könyvtárépületek bútorzatának és belső berendezésének megtervezéséhez

Bútor; Enteriőr